

TELO IN DUŠA

O človeškem telesu v ljudski kulturi Makedoncev

Ljupčo S. Risteski

151

IZVLEČEK

V prispevku se avtor osredotoča na proučevanje osnovnih kategorij, ki razkrivajo vidike kulturnega in simboličnega dojemanja telesa v ljudski kulturi Makedoncev. Na podlagi analize etnografskih in folklornih gradiv sklepa, da ima človek kot celota dve osnovni komponenti: telesno in duhovno. Posveča se analizi mitološkega koncepta stvarjenja človeka ter analizi človeškega telesa kot osnovne kulturne kode in sistema simbolov. Prispevek je v veliki meri plod avtorjevih najnovejših etnografskih terenskih raziskav v Makedoniji, ki jih je opravil v območjih Strumice, Prilepa, Velesa, Poreče in Kumanova.

Ključne besede: telo, duša, ljudsko verovanje, binarne kode, etnografija, Makedonija

ABSTRACT

The article focuses upon examining some basic categories which reveal aspects of the cultural and symbolical perception of man regarding his body in Macedonian folk culture. Based on an analysis of ethnographic and folklore material, the author concludes that man as an entity has two basic components: a physical one and a spiritual one. He then dedicates himself to an analysis of the mythological concept of man's creation and an analysis of the human body as a basic cultural code and system of symbols. The article is based on the author's recent ethnographic field research in Macedonia, carried out in the areas of Strumica, Prilep, Veles, Poreča and Kumanovo

Key words: body, soul, folk belief, binary code, ethnography, Macedonia

Proučevanju človeka in njegovega telesa so posvečene številne študije, ne samo z biološkega vidika, ampak tudi z vidika družboslovnih ved, v katerih je poseben poudarek na analizi človekovega telesa kot osnovne kulturne kode ali sistema simbolov, ki ga odvisno od kulturne in socialne tradicije lahko interpretiramo in analiziramo na različne načine.¹ Omenili bomo samo nekaj študij, ki sodijo na področje proučevanja človekovega telesa kot nosilca simbolične in kulturne komunikacije in ki so pustile močan pečat. Francoski sociolog Marcel Mauss je

¹ Omenili bomo samo novejšje raziskave, ki analizirajo človeško telo kot enega izmed osnovnih in primarnih medijev izražanja, in tudi raziskave, ki telo analizirajo kot osnovni parameter pri strukturiranju sveta (Kodovi 1999: 1–225).

leta 1936 v eseju o tehnikah telesa zagovarjal stališče, da naravnega vedenja pri človeku preprosto ni (Mauss 1998: 361–391) in da njegovo vedenje in življenje določata kultura in družba, ker je človek sposoben logičnega razmišljanja in učenja. V tem smislu Mary Douglas jasno ločuje med kategorijama “biološko telo” in “družbeno ali simbolično telo” in s tem skuša dopolniti Maussovo trditev. Meni, da se je Mauss zmotil v svoji oceni odnosov med naravo in kulturo, in sklepa, da gre nedvomno za “naravno težnjo”, ki je “odziv” na zaznano družbeno situacijo in ki se mora “obleči” v lastno lokalno zgodovino in kulturo. V skladu s tem je naravno izražanje kulturno določeno” (Douglas 1994: 102–103; Garnizov 1995: 4).

152 Osredotočili se bomo na proučevanje nekaj osnovnih kategorij, ki razkrivajo vidike človekovega kulturnega in simboličnega dožemanja telesa v ljudski kulturi Makedoncev.

Stvarjenje človeka

“Potem ko je Bog ustvaril nebo in zemljo in vse, kar je v njiju in na njiju, vse, kar lahko vidimo in česar ne vidimo, vse živo in mrtvo; in potem, ko je Bog videl, da je vse, kar je storil, storil prav, si je želel, da bi na zemlji ustvaril ljudi, ki bi tam živeli in ga čistili (...). Ljudi je naredil v enem samem dnevu.

Vstal je zgodaj zjutraj, se pripravil na delo, vzel lopato, *izkopal nekaj zemlje, naredil blato iz nje* in začel ustvarjati ljudi tako, kot delamo lonce. Človeku je najprej oblikoval *noge, potem trup, roke, glavo, lase, ušesa, oči, nos* in vse drugo orodje (...). Ogleдал si je človeka in se smejal, srečen, ker je ustvaril nekaj lepega, pametnega in razumnega.

Tako lepe ljudi sem naredil, si je rekel – *ti ljudje so čisto podobni meni (...)*” (MNU 7. knjiga, 1972: 47; številka 553)

Mitološki koncept stvarjenja človeka ima v večini etnografskih in folklornih gradiv božji značaj, ki ga lahko analiziramo in interpretiramo na različne načine. Najprej lahko pomeni, da mitološki koncept stvarjenja sveta daje prednosti Bogu in šele nato človeku. In dejansko je Bog ustvaril človeka. A na drugi strani to kodo o božjem stvarjenju človeka lahko interpretiramo z vidika antropocentričnosti, v povezavi s strukturo sveta. Samo na ta način človek kot bitje pridobi božansko naravo in je neposredni potomec Boga.

Etnografsko in folklorno gradivo o stvarjenju človeka, ki nam je na razpolago, vsebuje vrsto pomembnih podatkov o osnovnih kodah, na katerih temelji mitološki koncept stvarjenja človeka. Stvarjenje človeka vključuje prasnovi, ki jih poznajo razne mitološke kode.

Zemlja (blato, glina, prah) – osnovna snov pri stvarjenju človeka, tj. njegovega telesa.²

² “Ko sta bila še brata, sta Hudič in Bog začela ustvarjati človeka iz kepe zemlje” (MNU, 7. knjiga, št. 537, str. 20; NMM, 2. knjiga, št. 8); “Njegovo telo, narejeno iz zemlje” (Tikveški zbornik 33).

Kamen – snov, iz katere so narejene človekove kosti.³

Ogenj (toplota, sonce) – je naslednji pomembni element stvarjenja, ki je najbolj izrecno prisotno v motivu človeka, ki se suši na soncu. Mitološka koda toplote je tesno povezana s krvjo kot življenjsko tekočino.⁴

Voda (vlaga) – nujna sestavina pri pripravi zemlje. Tesno je povezana s kulturno kodo drugih notranjih tekočin organizma (solze, seč); kot koda je v relativnem nasprotju s toploto, vendar se v ljudskem dojemanju in obredih izraža na podoben način.

Zrak (duša, duh, življenje) – element človekovega bistva, ki pomeni, da je Bog človeku dal dušo; vdihnil je nekaj zraka v mrtvo zemeljsko obliko in človeku dal življenje.⁵ Po apokrifnih besedilih srednjega veka zrak kot prasnov lahko delimo na oblake, iz katerih je ustvarjeno človekovo mišljenje, in na veter, s katerim je bilo ustvarjeno človekovo dihanje.⁶

Sonce – apokrifna besedila srednjega veka pravijo, da je Bog človeku ustvaril oči s pomočjo sonca.

Telo in duša

Po izsledkih analize etnografskih in folklornih gradiv, ki so del ljudske kulture Makedoncev, lahko sklepamo, da ima človek kot celota dve osnovni komponenti: telesno in duhovno. Telesna komponenta je v glavnem telo in vsi njegovi deli, medtem ko je duhovna komponenta duša. Iz tega izhaja prva mitološka koda:

Telo : Duša

Mitološke predstave govorijo o teh dveh komponentah skozi njuno enotnost – življenjsko dejavnost človeka si lahko predstavljamo in lahko deluje le, če sta prisotni obe komponenti. Prekinitev tega ravnovesja iz raznih razlogov (bolezen, poškodbe, mirovanje, spanje itd.) velja kot začasna ali dokončna ločitev duše od telesa, kadar se pojavita bolezen ali smrt. Tako je koncept dvojnega bistva človeka, to je obstoj telesa in duše, vplival na oblikovanje pomembnih mitoloških kategorij ali kod, ki imajo v določenih kulturnih, zgodovinskih in družbenih okoliščinah pomembno mesto v strukturi sveta. B. Ribakov (Ribakov 1987: 73–74), na primer, v svoji raziskavi kulturne in mitološke zgodovine Slovanov in Rusov meni, da po vrsti pokopa (po skeletnih ali žganih grobovih) lahko dokaj natančno sledimo razvoju in spremembam v predstavah o telesu in duši. Pralovci so verjeli, da duša

³ “Njegove kosti, narejene iz kamna” (Tikveški zbornik 33).

⁴ “Njegova kri, narejena iz rose in sonca” (Tikveški zbornik 33).

⁵ “Hudič in Bog sta ustvarjala človeka. Naredila sta že kepo, a kako mu dati dušo? Bog je rekel Hudiču: ‘Ti si tisti, ki naj mu da dušo!’ ‘A jaz ne morem,’ je rekel Hudič. In tako je Bog človeku dal dušo ...” (NMM, 2. knjiga, 1972, str. 8).

⁶ “Njegov dih iz vetra, njegova duša iz božjega duha. Njegov razum iz oblaka, njegove misli iz naglice angelov” (Sredovekoven zboroplet 1996: 148; 267; Tikveški zbornik: 33).

umrlega živi naprej v bližini živih, umrle pa so pokopali v položaju fetusa po analogiji s položajem zarodka v maternici. Od 6. stoletja pr. n. št. naprej je prihajalo do sprememb pri pokopavanju umrlih – pokopavali so jih v ležečem položaju, ki je povezan s snom in sanjami. Do najpomembnejše spremembe v načinu pokopavanja pri Slovanih je po Ribakovu prišlo s pojavom sežiganja, ko so umrle v celoti sežgali in pepel shranili v urnah. Po Ribakovu predstave o stvarjenju lahko razumemo v povezavi s predstavami o duši, njeni nepremagljivosti in večni naravi, vendar ne na zemlji, ampak na nebu (Ribakov 1987 : 74).

154 Bolj podrobna razčlenitev nekaterih vidikov razvoja predstav, ki so povezane z dušo in pokopavanjem pri Slovanih, bi lahko pokazala na spremembo predstav o duši in življenju po smrti, kar bi dalo vrsto pomembnih zamisli o prostorski strukturi sveta v določenih zgodovinskih in kulturnih okoliščinah. Dejansko se predstave o svetu umrlih, tj. predstave o prostorski ureditvi njihovega sveta, oblikujejo glede na verovanja, da duše umrlih ali ostanejo med živimi, odidejo pod zemljo ali se dvignejo v nebo. Na ta način lahko ugotovimo drugo pomembno mitološko kodo ljudske vere Makedoncev zaradi analogije predstav o vrnitvi telesa v zemljo po smrti in o dvigu duše v nebo, “blizu Boga”.

zemlja : nebo

spodaj : zgoraj

Po številnih folklornih motivih in etnografskih gradivih je Bog človeku dal dušo in ga je oživil: “Dokler živi, je človekova duša v njem. Ko umre, duša odide k Bogu.”⁷ Če upoštevamo te osnovne elemente, po katerih so človekove življenjske funkcije odvisne izključno od bivanja duše v njem, lahko izpeljemo binarno kodo:

življenje : smrt

To binarno nasprotje je eden osnovnih parametrov prostorskega in časovnega strukturiranja mitološkega koncepta sveta.

Če izhajamo iz mitološke logike o življenjskem pomenu duše v ljudskih predstavah, potem je živ človek, njegovo živo telo neposredno povezano z njegovo dejavnostjo, tj. z gibanjem. V skladu s tem nastane naslednja binarna koda:

gibanje : mirovanje

Po tem binarnem nasprotju je gibanje oziroma dejavnost povezana z življenjem, medtem ko je mirovanje, mirujoče telo povezano s smrtjo. V ponazoritev teh dveh izredno pomembnih kategorij binarnih nasprotij bi lahko govorili o ljudskih predstavah, povezanih z nosečnostjo. Na nekaterih območjih Makedonije⁸ noseče ženske verjamejo, da je zarodek živ, ko ga čutijo v maternici, ko miga. Po ljudskem verovanju je to trenutek, po katerem ni več dovoljena nobena metoda splava, ker bi veljala kot detomor. Številne ljudske predstave o spanju in zlasti o stanju sanj tudi nakažejo, da to velja kot obrobno stanje človeka. To je zato, ker je mirovanje telesa

⁷ Arhiv Inštituta za staroslovansko kulturo – Prilep (AIOŠC), inv. št. K-55/1996, str. 14, informator Ordan Pozarski, rojen 1930 v vasi Polčište, Mariovo. Zapisano 4. februarja 1996 v Prilepu.

⁸ Avtorjeva terenska raziskava, območje Strumice. Zapisal Lj. Risteski l. 1999.

lahko razlog, da duša med snom zapusti telo, vsaj za kratek čas. "Tako so si stari ljudje predstavljali smrt – kot sanje. Uležeš se in zaspíš in nič ne moreš narediti, ker miruješ. To je veliki sen – večni sen."⁹

Mitološke in magične asociacije se prenašajo naprej, čeprav so še vedno povezane z odnosi med dvojno naravo človeka, med dušo in telesom, predvsem zaradi ljudskih predstav o možnosti, da duša začasno ali za vedno zapusti človekovo telo. Po ljudskih predstavah so na primer sanje začasni premik duše iz telesa, ki ostane negibno, na pol mrtvo, medtem ko se duša prosto giblje in doživlja stvari, ki jih sanjamo."Ko nekdo sanja, ko vidi sanje, se njegova duša nahaja tu in tam. Njegovo telo miruje, medtem ko duša in kri delujeta in duša gre na sprehod. Sprehaja se in zaradi tega lahko vidimo sanje, nato pa se duša vrne ..."¹⁰

155

Od tod izvirajo mnogi tabuji glede spremembe kraja ali položaja med spanjem – zaradi verovanja, da duša ne bo mogla najti svojega telesa in se vrniti vanj. To ljudsko verovanje kaže na dejstvo, da mitološka zavest vsebuje še nekaj dodatnih kulturnih kod, ki nas pripeljejo do vrste mitoloških podkonceptov povezanih s strukturo okolja. To sta naslednja para:

vhod : izhod

znotraj : zunaj

Ta koncepta sta izredno pomembna za ohranjanje prostorske strukture človeka (mikrokozmosa) in hkrati za ohranjanje strukture sveta (makrokozmosa). Zanimivo je, da kodi uporabljajo tudi pri obrednih dejanjih, katerih bistvo je dejansko poskus prestrukturiranja ali rekonstruiranja poškodovane strukture človeka ali sveta. Zdravilni obred oz. koncept, na katerem temelji postopek magičnega zdravljenja, zajema vrsto elementov. Domneva se, da je zaradi bolezni (od zunaj) prišlo do prekinitve celovitosti človeka, kar vpliva tudi na strukturo duše. Zdravilec skuša bolezen izvleči ali izgnati s postopkom dolgotrajnega obrednega in intenzivnega zehanja in kričanja. Potem ko ugotovi, da je bolezen zapustila telo, zdravilec ali zdravilka v usta ali v glavo bolne osebe trikrat zapored vdihne nekaj zraka¹¹, kar je jasna analogija s prvobitnim dejanjem božjega vdihnjenja duše, v tem primeru nove duše, ki človeku lahko povrne življenje, zdravje in gibanje.

Iz teh pomembnih lastnosti duše – da je pogosto vidna (kot muha, metulj, ptica itd.) in še bolj pogosto nevidna, lahko razberemo mitološko kodo:

trajnost : minljivost

Iz možnosti, da duša zapusti človekovo telo in se vanj vrne, je bilo ustvarjenih več konceptov o obstoju ločenih kulturnih pojavov v ljudski kulturi Makedoncev in drugih narodov. To so osebe s posebnimi lastnostmi (zdravilec, čarovnica itd.), zaradi katerih v okviru družbene in obredne skupnosti uživajo poseben status, saj s svojimi sposobnostmi obvladujejo odhajanje duše iz telesa in vračanje vanj, skratka gibanje duše. Za skupnost

⁹ AIOSC, inv. št. K-54/1996, str. 14, informator Ordan Pozarski, rojen 1930 v vasi Polčiče, Mariovo. Zapisano 4. februarja 1996 v Prilepu.

¹⁰ AIOSC, inv. št. K-54/1996, str. 22. Informator Ordan Pozarski, rojen 1930 v vasi Polčiče, Mariovo. Zapisano 4. februarja 1996 v Prilepu.

so še zlasti dragoceni takrat, ko je treba vzpostaviti stik z bitji drugega sveta. Tako so ti ljudje možni posredniki med obema svetovoma, ki sta ključnega pomena za družbeno in kulturno skupnost. V okviru skupnosti nekatere kategorije veljajo za pozitivne, druge za negativne. Iz te teze izhaja naslednja binarna koda:

vidnost : nevidnost

Spremenljive telesne in duhovne komponente človeka in njihova vloga pri vzpostavljanju prostora

156

Raziskave obsežnega korpusa etnografskih in folklornih gradiv in raziskave na področju človekovega telesnega in duhovnega bistva kažejo, da tega vprašanja ne moremo dokončno opredeliti. Ljudske predstave in misli o človeku, o njegovem telesu in duši niso preproste, ampak zapletene, medsebojno povezane s številnimi variantami, ki izhajajo iz različnih plasti verovanj in predstav (paleobalkanskih, indoevropskih, slovanskih, krščanskih itd.); ustvarjajo kulturni in antropološki fenomen, ki bi ga morali vsestransko preučiti. Če hočemo popolnoma razumeti umeščanje človeka, tj. njegovega telesa in duše v prostorske organizacije lastne osebe in njene okolice, bi morali upoštevati vrsto dodatnih kulturnih kategorij in oblik, s katerimi lahko ugotovimo človekove telesne in duševne komponente.

Senca

Če za dušo večinoma velja, da je nevidna, je senca človekovega telesa ena izmed možnih variant za ugotavljanje bistva človekovega obstoja in za simboliziranje tega obstoja. Po ljudskih predstavah je človekova senca lahko nadomestek telesa, njegov dvojček; in tako namesto delovanje na človeka samega lahko delujemo na njegovo senco na magične in obredne načine. Senca je ena neločljivih sestavin človeka, ki jo z različnimi načini obrednega delovanja lahko obvladamo, zapremo ali ločimo od njenega lastnika. Na ta način človek lahko izgubi bistven del svojega organizma in to mu lahko prinese bolezen ali smrt. Ustno izročilo vsebuje ljudske motive zaprte, ujete človekove sence in njene uporabe za krvno žrtvovanje, ki je potrebno na začetku gradnje nekega objekta (Arnaudov 1972: 226). Obredno življenje Makedoncev vsebuje magična dejanja, kako ujeti senco neke osebe in kako jo nadomestiti ali uničiti v primeru bolezni ali smrti. Vzeti človeku njegovo senco (obris) po ljudskih predstavah pomeni, da ostane brez duše, brez bistva in brez življenja. Na analogen način lahko interpretiramo odzive številnih informatorjev, ko smo jih hoteli fotografirati ali posneti njihove izjave. Prepričani so bili, da bodo izgubili del svojega bistva, bali so se za svojo dušo in zdravje, zaradi "logike", da je tudi fotografiranje vrsta magije, nekaj, kar lahko škodi njihovemu zdravju ali življenju.¹²

¹¹ Arhiv Inštituta za etnologijo (AIEA), terenska raziskava v Prilepu 1997; terenska raziskava v Bogomili, območje Velesa, Veles 1998; terenska raziskava v vasi Topolnica, Poreče 2000.

¹² Avtorjeva terenska raziskava na območju Kumanovo 1999. Terenska raziskava v Mariovu 1995–1997.

“Stas”, “boj”, “merka”

Človeško telo kot celoto, njegove mere in videz, v ljudski terminologiji označujejo z besedami “stas” ali “boj” (stas, postava) in “merka” (mera). “*Lepa postava*” ali “*majhna postava*” sta primera, ki kažeta na osnovne pomene v rabi teh pojmov, ki zajemajo celotno bistvo človeka, njegove telesne in duhovne sestavine. “Drek na njegovo postavo, glavo, obraz, brke”. (Cepenkov 1996: 79; 29) Po tej logiki mitološkega razmišljanja je postava, tj. višina človeka, njegov nadomestek. Iz tega izhaja raba “postave” med obredno ločitvijo dvojčkov, kadar eden o njiju umre. Višino živega otroka izmerijo z vrtnično vejo, ki jo nato zakopljejo v grob umrlega brata (Pavlović 1928: 286). Podobno kot pri primerih, povezanih s senco, imajo te kategorije pomembno mesto predvsem v prostorski koordinaciji telesa, nato pa še v koordinaciji širšega prostora. “Merim te”¹³ ali “Merim te z borovničevo vejo”¹⁴ sta med najhujšimi oblikami prekletstva, s katerimi napadajo dostojanstvo človeka. Povezani sta z mitološkimi predstavami in obredi o merjenju mrtvecev za izkop groba. Mrtveca merijo z volneno nitjo ali borovničevo vejo, s trstiko ali z drugo rastlino, ki jo nato pokopljejo skupaj z umrlim. Predmet, ki ga uporabljajo za merjenje, prevzame nase najpomembnejšo lastnost človeka, tj. njegovo višino; postane parameter za dolžino umrle osebe, za izkop groba. Izmenjava ali projekcija “mrtve mere” na živo osebo lahko povzroči smrt in tudi obratno, mero žive osebe lahko pokopljejo namesto mere mrtve osebe. Očitno je, da v mitološkem dojetju človeka delujejo pravila magične nadomestitve in uporabe dela namesto celote; hkrati lahko govorimo o fenomenologiji magije, ki temelji na konceptu enotnosti celote in njegovih delov.

157

V skladu s konceptom ljudskih verovanj in pojmov ima vsak človek še eno bistveno kategorijo, ki je povezana izključno s telesnimi in duhovnimi lastnostmi in ki predstavlja bistvo njegovega obstoja. Ta kategorija je prepoznavna v magičnih in obrednih dejanjih, a tudi v terminologiji makedonskega jezikovnega izročila, kjer je opredeljena kot “dar” ali sposobnost. Fenomen je deležen posebne pozornosti v okviru makedonske etnološke in antropološke vede (Risteski 1999: 156; Risteski 2000: 103–113). Čeprav celo na prvi pogled lahko rečemo, da ta kategorija opredeli bistvo vsakega človeka in s tem tudi magična in obredna dejanja, ki so povezana s prostorskim prestrukturiranjem, so vendar povezana tudi z vstopom človeka v ta svet z “darom” in tudi z odhodom človeka iz sveta živih; hkrati je pozornost osredotočena na ohranjanje tega “daru” oz. tistega, kar je za skupnost pozitivno in kar naj bi ostalo med ljudmi. Gre za kategorijo, ki stvarjem podari posebnost, ki jih naredi žive. To je njihova duša. To je magična sila, pogosto pozitivna, a tudi nevarna. Podobna ali morda celo istovetna je z mano, ki je širše znana in sprejeta (Mauss

¹³ AIOSC, inv. št. K-46/1995, str. 14. Informatorica Sultana Trajkoska, rojena 1936 v vasi Makovo, Mariovo, poročena v vasi Rapeš, Mariovo. Zapisano 25. septembra 1995 v vasi Rapeš.

¹⁴ AIEA, inv. št. K-124, informatorica Zvezda Dimoska, rojena 1933 v vasi Teovo Veles. Zapisano 31. julija 1999 v vasi Teovo, Veles; inv. št. K-122, informatorica Veselinka Nikolova, rojena 1929 v Teovu. Zapisano 30. julija 1999 v Teovu.

1982: 57), ali z rusko *doljo* (Sedakova 1990: 54–55), za katero Cassirer meni, da predstavlja “pristno in elementarno mitološko misel” (Cassirer, prva knjiga, 1985 : 85). Ta bistvena kategorija je v makedonskem jeziku opredeljena s pojmom “dar-darot”. Tako ima, preprosto rečeno, po mitoloških predstavah Makedoncev vse v naravi svoj dar. Vsaka oseba ga ima. Nekateri ljudje so dobri (imajo dar), drugi so zli (so brez daru). Pridobiti “dar” je stvar božjega impulza, vendar se spodbuja z vrsto obrednih in magičnih postopkov od trenutka rojstva naprej, zlasti kadar je treba označiti, zapisati in napovedati najpomembnejše trenutke življenja. “Dar” se lahko prenese z magijo, kar pomeni, da se z njo lahko manipulira in da lahko posega v prostor in čas. V središču te kategorije je prenos “daru” s postopkom dajanja, darovanja zaradi domneve, da se “dar” ali vsaj njegov del lahko prenese od darovalca na prejemnika. Prostorska manipulacija je zlasti izrazita po smrti člana skupnosti, če skupnost verjame, da je umrli imel poseben, pozitiven “dar”. Takrat se z vrsto obrednih in magičnih postopkov z bogato simboliko prizadevajo ločiti pozitivne lastnosti umrlega od negativnih. Kar je pozitivno – “dar” ali kismet – ostane v sferi živih, v hiši, med živino, medtem ko negativne, usodne lastnosti, recimo neplodnost, izženejo skupaj z umrlim.

LITERATURA

ARNAUDOV, Mihail

1972 Studii varhu b'lgarskite obredi i legendi. Del 2. Sofia: B'lgarskita akademija na naukite.

CASSIRER, Ernst

1985 Filozofija simboličkih oblika. Deo 1, Jezik. Novi Sad: Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada.

CEPENKOV, Marko K.

1996 Nay gnasni dumi ot Prilepsko. V: Folkloren erotikon 4. Sofia: Rod.

DOUGLAS, Mary

1994 Prirodni simboli: istraživanja kosmologije. Novi Sad: Svetovi, Podgorica: Oktoih.

GARNIZOV, Vasil

1995 Tjaloto v ogledaloto na raskazite za satvoreniето na čoveka. B'lgarski folklor 21, št. 3.

KODOVI

1999 Kodovi slovenskih kultura 4 (Delovi tela).

MAUSS, Marcel

1982 Sociologija i antropologija. Knj. 2, Esej o daru. Beograd : Prosveta.

1998 Sociologija i antropologija. Knj. 1. Beograd: Biblioteka XX vek.

MNU

1972 Makedonski narodni umotvorbi. Skopje: Kultura.

NMM

1998 Narodna mitologija na Makedoncite: etnografski i folklorni materijali. Knj. 2. Skopje: Matica makedonska, Prilep: Institut za staroslovenska kultura.

PAVLOVIĆ, Jeremije

1928 Maleševo i Maleševci. Beograd.

RISTESKI, Ljupčo S.

1999 Posmrtniot obreden kompleks vo tradiciskata kultura na Mariovo. Prilep: Institut za staroslovenska kultura.

2000 Gaben für die Toten – Gaben für die Lebenden : Posthume Rituale in Mazedonien. V: Von Geschenken und anderen Gaben: Annäherungen an eine historische Anthropologie des Gabens, Frankfurt am Main etc.: Lang

159

RŽBAKOV, A. B.

1987 Jazičestvo drevney Rusi. Moskva: Nauka.

SEDAKOVA, O. A.

1990 "Tema "doli" v pogrebal'nom obrjade: (vostočno - i južnoslavjanskij material). V: Issledovanija v oblasti balto-slavjanskoj duhovnoj kul'tury: pogrebal'nyj obrjad. Moskva: Nauka.

SREDOVEKOVEN zboroplet

1996 Sredovekoven zboroplet. Skopje: Mislja.

TIKVEŠKI zbornik

1987 Tikveški zbornik. Skopje: Mislja.

VIRI

AIOSC Arhiv Inštituta za staroslovensko kulturo - Prilep

AIEA Arhiv Inštituta za etnologijo in antropologijo, Univerza sv. Cirila in Metoda v Skopju

BESEDA O AVTORJU

Ljupčo S. Risteski, dr. Od leta 1998 je zaposlen na Inštitutu za etnologijo in antropologijo Fakultete za naravoslovje in matematiko Univerze Cirila in Metoda v Skopju, Makedonija. Njegova glavna raziskovalna področja so makedonska, balkanska in slovanska mitologija, ljudska verovanja in obredi. Objavil je tri monografije in okrog 30 člankov.

ABOUT THE AUTHOR

Ljupčo. S. Risteski, Ph. D. From 1998 he works at the Institute of Ethnology and Anthropology, at the Faculty of Natural Sciences and Mathematics, "Sts. Cyril and Methodius" University in Skopje, R. Macedonia. The researcher's interests: Macedonian, Balkan and Slavic mythologies, folk religions and rituals. He published 3 monographs and about 30 papers.

SUMMARY

BODY AND SOUL

On the human body in Macedonian folk culture

Many studies have been devoted to examining man and his body, not only from a biological perspective, but also from the viewpoint of social sciences, with special emphasis on analysing the human body as a basic cultural code, or as a system of symbols which depending on the cultural and social tradition can be interpreted and analysed in different ways.

The article focuses upon examining some basic categories which reveal aspects of the cultural and symbolical perception of man regarding his body in Macedonian folk culture.

160 According to the findings of our analysis of the ethnographic and folklore material incorporated in Macedonian folk culture, we may conclude that man as an entity has two basic components: a physical one and a spiritual one. The physical component basically consists of the body and all its parts, while the spiritual one is his soul. This is where the first mythological code stems from.

Folk notions and opinions about man, his body and soul are not simple but rather complex, interconnected with numerous variants that derive from different (Paleo-Balkan, Indo-European, Slavic, Christian, etc.) layers of beliefs and notions: these have created a cultural and anthropological phenomenon that should be investigated comprehensively. To fully understand man's positioning, that is of his body and soul, in the spatial organization of his own person and environment, we think it necessary to take into account additional cultural categories and forms, through which we can establish the physical and spiritual components of man.